

4. Про освіту : закон України від 5 вересня 2017 р. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38-39, ст.380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

5. Save Schools «Освіта під загрозою». Міністерство освіти і науки України. Звіт 2024. URL: <https://saveschools.in.ua/>

Яцун Вікторія Олександрівна,
здобувачка вищої освіти бакалавра
ННПП Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Тригубенко Галина Василівна,
доцент кафедри конституційного права
ННПП НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Забезпечення та захист прав і свобод людини є головним обов'язком будь-якої держави. В умовах воєнного стану забезпечувати і захищати права і свободи громадян стає важче ніж у мирний час. Але згідно з Конституцією України «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в державі найвищою соціальною цінністю» [1].

В Україні останнім часом виникло багато різних ситуацій надзвичайного характеру і забезпечити захист прав і свобод на деяких територіях стало неможливим. Спочатку це була окупація та анексія Автономної Республіки Крим, пізніше проведення Антитерористичної операції на сході нашої держави, а з 24 лютого 2022 року - повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України. З цими подіями постало питання забезпечення захисту прав і свобод майбутнього нашої держави і найуразливішої категорії – дітей. З часом ця проблема набуває великої актуальності.

Діти в цей час бачили і стали жертвами окупації, насилля, смертей як близьких їм людей, так і просто оточуючих, руйнувань та еміграції. Вони зазнали багато фізичних та психологічних травм, а деякі стали сиротами. «Дітей втягнуто до участі в бойових діях, частина зазнала фізичного та сексуального насильства, наявні факти примусового переміщення та депортації до російської федерації» [2]. Як бачимо, під час воєнного стану порушуються такі права дітей: право на життя, на здоров'я, бути з сім'єю та серед суспільства, на захист, на освіту, на особистісний розвиток, на свободу, на піклування та щасливе дитинство.

Основою міжнародного захисту прав дитини є Конвенція про права дитини ООН, ухвалена 20 листопада 1989 р. та ратифікована Верховною Радою України 27

лютого 1991 р. [3]. Відповідно до Конвенції, діти як самостійні суб'єкти права повинні виховуватися в «дусі миру, гідності, толерантності, свободи, рівності та солідарності» і адаптуватися до самостійного життя в суспільстві. Вона стала першим міжнародним документом, який найширше закріпив економічні, соціальні, культурні, громадянські та політичні права дітей. На відміну від Декларацій 1924 і 1959 років, Конвенція встановлює чіткі правові норми, які повинні виконувати всі країни, що її ратифікували [4].

Держави-учасниці, в тому числі і наша країна, кожні п'ять років звітують перед Комітетом ООН з прав дитини про роботу, яку вони провели для забезпечення захисту прав дитини, з якими труднощами вони зіткнулися під час реалізації положень Конвенції, обговорюють вирішення проблем. На основі наданої інформації Комітет з прав дитини проводить експертну оцінку та готує рекомендації для кожної держави, зосереджуючись на пріоритетних проблемах та шляхах вирішення. Варто зазначити, що ці доповіді були проведені на спеціальній міжнародній конференції, до якої увійшли міжнародна спільнота експертів, міжнародні та національні організації із захисту прав дитини [5].

Починаючи з 2014 року російською федерацією депортовано понад 234000 українських дітей (діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти, які зважаючи на хронічні захворювання, проживали в закладах цілодобового перебування). Серед депортованих є і ті, батьки яких або вбиті російськими військовими, або не пройшли «фільтраційні табори». Зазначене є порушенням ст. 49 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни (заборонено здійснювати примусове індивідуальне чи масове переселення або депортацію) [6] та Конвенції про правові аспекти міжнародного викрадення дітей [7], якою регламентовано захист дітей від їх незаконного переміщення та визначено процедуру щодо повернення дітей, яких незаконно вивозять або утримують, до країни постійного місця проживання. І все це незважаючи на те, що за незаконне викрадення дітей із Кримського півострова російську федерацію виключено із Європейської мережі омбудсманів з прав дитини (ENOC).

Також держава-агресор пришвидшила процес усиновлення українських дітей (95% з яких мають біологічних батьків, тобто не є сиротами) і станом на 2023 рік вже більше 1000 дітей передано під попередню опіку в російські сім'ї. Зазначене є грубим порушенням ст. 8 Конвенції ООН про права дитини (право дитини на збереження індивідуальності, включаючи громадянство, ім'я та сімейні зв'язки, як передбачається законом, не допускаючи протизаконного втручання), ст. 9 (держави-учасниці забезпечують те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню) [3].

Для кожної дитини, якої торкнулася ця війна, потрібна допомога в різних сферах. Щоб забезпечити права дітей потрібно об'єднати велику кількість організацій та установ. В першу чергу треба забезпечити фізичну безпеку, адже є ризику через прямі бойові дії, обстріли та інші наслідки збройного конфлікту. Для цього потрібно державі та відповідним органам проводити евакуацію з місць активних бойових дій у безпечніші райони або за кордон, створювати укриття та

спеціальні приміщення для дітей у разі повітряної тривоги чи артилерійських обстрілів. Також дуже важливим є забезпечення доступу до гуманітарної допомоги, медичних послуг та їжі.

Так як діти стають свідками насильства і переживають втрату рідних та близьких їм людей, бачать що їхнє звичне місце проживання зруйноване, їм необхідна психологічна підтримка та реабілітація. Найчастіше наслідками пережитого стають серйозні психічні травми, такі як посттравматичний стресовий розлад, депресія та інші психічні порушення. Цим дітям важливо надати правильну і кваліфіковану психологічну допомогу, організувати спеціальні програми для подолання наслідків травм. Потрібно забезпечити доступ до психологічної допомоги через спеціалізовані клініки, мобільні групи підтримки та телефонні лінії.

Під час збройного конфлікту освітній процес стає майже неможливим через те, що заклади освіти можуть бути зруйнованими, або в цілях безпеки вони є закритими. Але право на освіту є основним правом кожної дитини, воно має бути захищеним навіть у надзвичайних умовах. Для цього можна використовувати онлайн-платформи для дистанційного навчання, які вже функціонують на території України, або створити нові для безперервного освітнього процесу. Гарною ідеєю є облаштування тимчасових навчальних закладів за умовою що діти будуть навчатися у безпеці, також можна використовувати мобільні школи або педагогічні бригади для зручності у разі переміщення або евакуації.

Дуже важливим аспектом є забезпечення дітей медичним обслуговуванням. Для цього потрібний доступ до первинної медичної допомоги, щеплень та лікування інших захворювань. В таких умовах є важливим спеціалізоване лікування дітей, які поранені під час воєнних дій, і обов'язково потрібна реабілітація. Якщо не можливо це зробити на тій території, де ці діти проживають, то потрібно забезпечити їх транспортування до місць, де їм можуть надати спеціальну фахову допомогу.

Діти під час воєнного стану можуть стати жертвами насильства, тортур, експлуатації, торгівлі людьми або насильно притягнуті до ворожого війська. Для недопущення цього потрібно посилити боротьбу із торгівлею дітьми та іншими формами експлуатації, що можуть включати використання дітей як солдатів або сексуальне насильство. Важливим є захист прав дітей-сиріт, що залишилися без батьків через бойові дії, та забезпечити правовим захистом і притулками для дітей, які постраждали від насильства та депортації.

В умовах збройної агресії необхідно забезпечити міжнародний захист прав дітей через всі можливі засоби. Це насамперед співпраця з міжнародними гуманітарними організаціями, такими як UNICEF, Червоний Хрест для надання гуманітарної, медичної та освітньої допомоги. Також забезпечити дотримання міжнародних норм та конвенцій, таких як Конвенція ООН про права дитини, яка визначає права дитини на життя, захист, розвиток та участь у громадському житті навіть в умовах воєнного стану [3].

Держава повинна здійснювати всі необхідні заходи для захисту дітей в

умовах війни. Посилення ефективності діяльності правозахисних органів по боротьбі з порушеннями прав дітей, особливо в умовах евакуації або переміщення, є найпершим етапом в роботі держави. Також важливо організувати тимчасові притулки для дітей, які стали жертвами війни або були розлучені з родинами. Важливим аспектом є забезпечення обов'язкових соціальних виплат для дітей, постраждалих від війни, або вразливих категорій дітей.

Отже, захист прав і свобод дітей в умовах воєнного стану вимагає комплексного підходу і координації зусиль як на національному рівні, так і на міжнародному. Забезпечення безпеки, освіти, медичної допомоги, психологічної підтримки та захисту від насильства є важливими складовими цього процесу. Водночас це потребує зміцнення законодавчої бази, гуманітарної допомоги та активної участі громадянського суспільства і міжнародних організацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Дитинство під прицілом: права дитини в умовах збройного конфлікту на сході України: наукове видання /О.А. Біда, А.Б. Блага, А.П. Бущенко, О.А. Мартиненко, П.І. Пархоменко, М.Г. Статкевич, С.В. Тарабанова. Українська Гельсінська спілка з прав людини. Київ: КИТ, 2016. 82 с.
3. Конвенція ООН про права дитини: ратифікована Постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 N 789-ХІІ. Київ: Столиця, 1997.
4. Шевченко-Бітенська О.В. Правові механізми Ради Європи у сфері захисту дітей від насильства: дис... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса. 2015. 210 с.
5. Ніколайчук С. Захист прав дітей в умовах воєнного стану: проблеми теорії та практики. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2022. № 4(119). С.94-105.
6. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
7. Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 25.10.1980 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_188#Text